

Turkmenske nomaders tæppetradition blev ødelagt af krigen med russerne i 1880

Tekst: Jan Andersen

Illustrationer: Søren Neergaard

Turkmenske tæpper og tekstiler er yndede samler-objekter, men de skal helst være fra før år 1880. Dét år sejrede de russiske tropper over de turkmenske stammer ved et stort slag ved Geok Tepe i Turkmenistan og de næste to år indtog russerne resten af Tekke-området. Det betød, at de turkmenske nomaders stolte gamle tæppetraditioner, hvor alle tekstiler blev vævet til eget brug, blev ødelagt.

Russerne overtog i løbet af de næste 20 år styringen af tæppeproduktionen og det betød farvel til naturfarver, dårligere uldkvalitet og tæpper, der overvejende blev fremstillet til eksport til Rusland og Vesten.

De oprindelige turkmenske tekstiler er efterhånden ret sjældne og kostbare, mens de ting, som findes på markedet i dag, stort set alle er produceret efter år 1900 og er uden større interesse for de seriøse samlere af turkmenerne.

Brylluppet var den begivenhed hos turkmenerne, som medførte produktion af de bedste turkmenske stykker. Der blev vævet tekstiler som medgift og specielle stykker som de karakteristiske fem-sidede asmalykker uden bagside, der kun blev brugt til at udsmykke brudens kamel.

Khalyk'er og Kapunuk'er og bokch'er blev vævet til brylluppet og bagefter brugt i parrets telt – yurt'en. De meget smukke vævede teltbånd udgjorde en vigtig del af konstruktionen af yurt'en. Teltbåndene – op til cirka 18 meter lange – holdt simpelthen sammen på konstruktionen, så den ikke faldt sammen og var samtidigt også en dekoration af teltet.

Teltbåndene var "livremmen", der holdt yurt'en sammen. I øvrigt kunne teltene stilles op og pilles ned på kun én til halvanden time. Yurt'erne blev ikke fremstillet af nomaderne selv, men af specielle håndværkere og købt hos købmænd, fortalte Søren Neergaard.

Han var med til at stifte Selskabet for Orientalisk Tæppekunst i 1985 og har holdt indlæg om turkmenske tekstiler på de internationale konferencer om orientalske tæpper, ICOC 7, 8 og 9.

I litteraturen er der diskussioner om hvad effekter som okbash'en og bokch'en har været brugt til. Ingen kender det præcise svar, men Søren Neergaard deler f.eks. ikke den opfattelse at de runde hylster-agtige okbash'er blev brugt til at dække enderne på yurt'ens teltpæle – som der var mellem 50 og 104 af - under transport på kamelerne. Han tror, at okbash'en var brudens gave til gommen og i virkeligheden et pile-kogger – et levn fra den tid, hvor turkmenerne ikke havde skydevåben.

Han tror heller ikke på teorien om, at bokch'en blev brugt til opbevaring af Koranen. Størrelsen på den vævede "kuvert" med de fire flapper passer ikke til Koranen og Søren Neergaard tror snarere, at bokch'en blev brugt til at opbevare brudens tøj i forbindelse med brylluppet.

Foruden de specielle tekstiler til brylluppet vævede turkmenerne også tekstiler til dagligt brug, som torba'er og chuval'er, der blev hængt op i teltet til opbevaring af husgeråd samt khorjin's, saddeltasker. Hestedækkener blev ofte lavet i filt, som ikke er så holdbart, og heller ikke så værdsat som de knyttede hestedækkener. Filten blev desuden brugt til fremstilling af mindre tæpper, der til dagligt blev brugt til "gulvtæpper" i Yurt'en. Filttæpperne var ikke så holdbare og har ikke haft samlernes interesse. Derfor de er ikke indsamlet og bevaret for eftertiden på samme måde som de vævede tæpper.

Ensi'er – også stavet Ennesi - var oprindeligt tæpper, der blev hængt op i teltets "dør" ved særlige lejligheder. Til hverdag var "døren" dækket af almindelige filttæpper.

Det karakteristiske design på Ensi'erne blev senere brugt som motiv til de mange eksport-tæpper, som turkmenerne fremstillede, og derfor findes der mange Ensi'er på markedet i dag – men kun få er de helt oprindelige dør-tæpper.

I bunden af dør-åbningen blev monteret en Germesh – et smalt tæppe, der skulle forhindre høns og kyllinger i at løbe ind i det kølige telt. Disse er sjældne på markedet.

Motivet på Ensi'en kan minde om et bedetæppe med mihrab, men tæpperne er aldrig beregnet som bedetæpper. "Mihrab'en" er antagelig et billede af turkmenernes yurt. Det klassiske design på Ensi'er præsenterer ifølge Søren Neergaard de tre verdener som turkmenerne oprindeligt troede på: underverdenen (nederste tredjedel af tæppet), vores verden (midten) og oververdenen (toppen med "billedet" af Yurt'en.) Rækkerne af "stager" i midterfeltet præsenterer det antal "himle" man skulle igennem for at komme til det næste niveau af "verdener".

De velkendte turkmenske "hovedtæpper" blev kun brugt til festlige anledninger. De synes for store til at være rullet ud på gulvet inde i yurt'en, men blev rullet ud foran teltet, når der kom gæster og hér sad man og drak te. Når gæsterne var gået blev hovedtæpperne rullet sammen igen og derfor er mange af de antikke hovedtæpper ikke præget af særligt slid. Sliddet er først kommet efter tæppet har været eksporteret og har været brugt som egentligt gulvtæppe i Vesten.

De turkmenske kvinder var eminente vævere og det siges, at de med hænderne kunne mærke op til 20 forskellige kvaliteter af ulden, som de sorterede alt efter hvad den skulle bruges til.

Kortet viser Tekke stammens migrering i Turkmenistan

I Vesten er Tekke tæpperne stadig mest udbredte, ganske enkelt fordi Tekke-stammen var den største. Tekke voksede allerede fra 1750-80 til en af de største turkmenske stammer.

En stor stamme som Tekke har som regel mange får, og jo større stammen er, jo flere kvinder deltager i forarbejdningen af ulden. Mændene sørgede for fårene og klippede dem. En klipning gav fem-seks kilo uld.

Kvinderne sorterede ulden efter kvalitet og farve. De vaskede den og wolfede ulden, dvs. at knuder, snavs og fedt fjernes. Så kæmmes ulden for at få skilt uld-hårene fra dæk-hårene og efter kæmningen ligger dæk-hårene i samme retning. Ulden blev eventuelt kartet let og spundet i hånden, hvorefter den spundne uld blev farvet (med naturfarver).

Lidt teknik om Tekke produkterne:

Knude: asymmetrisk, åben til højre, to-fire rækker i kanten er ofte symmetriske, 2000-3500 knuder pr. 10 gange 10 cm.

Kæde: Uld, naturhvid til lysebrun.

Skud: To, uld, naturhvid til lysebrun.

Shirazi: Ofte blå omsyning om to-tre kædestråde.

Farver: Flere røde, blå, lidt grønt, hvid, sort, mørkebrun, små mængder af gult. Som regel seks-otte farver.

De Turkmeniske stammer

Behandling af ulden

Den opretstående kam har spillet en afgørende rolle for kvaliteten af Turkmeniske tæpper, idet ulden ved brug af kammen blev sorteret effektivt

Dæk-ulden, der benyttes i tæpperne, blev orienteret i samme retning

Ulden bevarer glansen, hvis farvningen foretages "nænsomt"

Lidt litteratur om turkmenske tæpper og tekstiler:

Uwe Jourdan: Turkoman, Oriental Rugs, volume 5, Antique Collectors Club

Cassin og Hoffmeister: Tent Band – Tent Bag, Classic turkmen weaving, Magna Mater Verlag

Hans Elmby: Antikke turkmenske tæpper I – V, udstillingskataloger 1990 – 2003

Elena Tzareva: Rugs and Carpets from Central Asia, Aurora Art Publishers, Leningrad

Robert Pinner og Michael Franses: Turkoman Studies I, Oguz Press, London

George W. O'Bannon: The turkoman carpet, Duckworth

Werner Loges: Turkoman Tribal Rugs, George Allen og Unwin

Robert Pinner og Murray L. Eiland: Between the Black Desert and the Red/Turkmen Carpets from the Wiedersperg Collection

Peter Hoffmeister: Turkoman Carpets in Franconia, The Crosby Press

Robert Pinner: The Rickmers Collection, Turkoman Rugs in the ethnographic Museum Berlin

The Decorative and Applied Art of Turkmenia, Aurora Art Publishers, Leningrad

Richard Isaacson: Architectural Textiles, Tent Bands of Central Asia, The Textile Museum, Washington